

عهدنامه عدم تعرض

مقدمه

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران
اعلیحضرت پادشاه افغانستان
اعلیحضرت ملک عراق
و حضرت رئیس‌جمهور ترکیه

نظر به تمایلی که در فراهم‌ساختن موجبات حفظ روابط ودادیه و حسن تفاهم بین خود با تمام وسائل موجوده خود دارند و برای تأمین و استقرار صلح و امنیت در شرق نزدیک به وسیله تضمینات تکمیلیه در حدود میثاق جامعه ملل و برای کمک به صلح عمومی و برای ایفا به وظایفی که به موجب عهدنامه تحریم جنگ مورخه ۲۷ اوت ۱۹۲۸ پاریس و عهود دیگر که در آن‌ها شرکت نموده‌اند متقبل شده‌اند و تماماً با میثاق جامعه ملل و عهدنامه تحریم جنگ موافقت دارد. تصمیم نمودند که این عهدنامه را منعقد نمایند و برای این منظور نمایندگان مختار خود را به‌قرار ذیل:

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران: جناب آقای عنایت‌الله سمیعی وزیر امور خارجه ایران.

اعلیحضرت پادشاه افغانستان: جناب آقای فیض محمد خان وزیر امور خارجه افغانستان.

اعلیحضرت پادشاه عراق: جناب آقای دکتر ناجی‌الاصیل وزیر امور خارجه عراق.

حضرت رئیس‌جمهور ترکیه: جناب آقای دکتر توفیق رشدی اراس وزیر امور خارجه ترکیه.

تعیین نموده‌اند و مشارالیه بعد از ارائه اختیارنامه‌های خود که به طور مرتب تنظیم شده بود در مقررات ذیل موافقت حاصل نمودند:

ماده ۱ دول متعاقد متعهد می‌شوند که سیاست عدم مداخله مطلق در امور داخلی یکدیگر را تعقیب نمایند.

ماده ۲ دول متعاقد معظمه صریحاً متقبل می‌شوند که مصونیت حدود مشترک یکدیگر را کاملاً محترم بشمارند.

ماده ۳ دول متعاقد معظمه موافقت می‌نمایند که در کلیه اختلافات بین‌المللی که با منافع مشترک آن‌ها مربوط باشد با یکدیگر مشورت نمایند.

ماده ۴ هر یک از دول متعاقد در مقابل یکدیگر متقبل می‌شوند که در هیچ مورد خواه به تنهایی و خواه به معیت یک یا چند دولت دیگر به هیچ‌گونه عملیات متجاوزانه علیه یکدیگر مبادرت ننمایند. عملیات ذیل تجاوز محسوب می‌شود:

اول - اعلان جنگ

دوم - تهاجم به وسیله قوای مسلح یک مملکت حتی بدون اعلان جنگ به خاک مملکت دیگر.

سوم - حمله به وسیله قوای ببری و بحری یا هوایی حتی بدون اعلان جنگ به خاک یا به سفاین یا به هواپیماهای مملکت دیگر.

چهارم - کمک یا همراهی مستقیم یا غیرمستقیم به متجاوز. عملیات ذیل تجاوز محسوب نخواهند شد:

۱ - اجرای حق دفاع مشروع یعنی مقاومت در مقابل یک اقدام متجاوزانه به طوری که فوراً تعریف شد.

۲ - اقدام در اجرای ماده ۱۶ میثاق جامعه ملل.

۳ - اقدام در اثر تصمیم متخذه به توسط مجمع عمومی یا شورای جامعه ملل یا برای اجرای بند ۷ ماده (۱۵) میثاق جامعه ملل مشروط بر اینکه در مورد اخیر این اقدام بر ضد دولتی به عمل بیاید که بدو مبادرت به تجاوز نموده باشد.

۴ - مساعدت به دولتی که مورد حمله و تهاجم یا اعلان جنگ یکی از دول متعاقد برخلاف مقررات عهدنامه تحریم جنگ مورخه ۲۵ اوت ۱۹۲۸ پاریس واقع شده باشد.

ماده ۵ هر گاه یکی از دول متعاقد معتقد شود که ماده چهارم این عهدنامه نقض یا در شرف نقض می‌باشد بلافاصله موضوع را در پیشگاه شورای جامعه ملل مطرح خواهد ساخت. مقررات مذکوره در فوق لطمه‌ای به حق دولت مزبور دائر به اتخاذ هر گونه رویه که در این موقع لازم بداند وارد نخواهد ساخت.

ماده ۶ هر گاه یکی از دول متعاقد علیه دولت ثالثی مبادرت به تجاوز نماید طرف دیگر می‌تواند بدون اطلاع قبلی این عهدنامه را نسبت به متجاوز فسخ نماید.

ماده ۷ هر یک از دول متعاقد متقبل می‌شوند که در حدود سرحدات خود از تشکیل یا عملیات دسته‌های مسلح و از ایجاد هر گونه هیئت یا تشکیلات دیگری برای تخریب مؤسسات موجوده

و یا برای اختلال نظم و امنیت هر قسمتی از خاک متعاهد دیگر (سرحدی یا غیر سرحدی) و یا برای واژگون ساختن طرز حکومت طرف دیگر جلوگیری نمایند.

ماده ۸ نظر به اینکه دول متعاهد میثاق عمومی تحریم جنگ مورخه ۲۷ اوت ۱۹۲۸ را به رسمیت شناخته‌اند و به موجب میثاق مزبور تسویه یا حل هر گونه اختلاف یا تنازع قطع نظر از کیفیت یا منشأ آن که ممکن است بین آنها بروز نماید باید فقط به وسائل مسالمت‌آمیز به عمل آید این مقررات را تأیید نموده و اعلام می‌دارند که به هر طریق مسالمت‌آمیزی که برای این منظور فعلاً بین دول متعاهد موجود یا در آتیه موجود شود، متوسل خواهند شد.

ماده ۹ هیچ‌یک از مواد این عهدنامه نمی‌تواند به هیچ‌وجه تعهداتی را که دول متعاهد به موجب میثاق جامعه ملل متقبل شده‌اند تضعیف نماید.

ماده ۱۰ این عهدنامه که به زبان فرانسه نوشته شده در چهار نسخه به امضا رسیده و هر یک از دول متعاهد دریافت یک نسخه آن را اعتراف می‌نمایند برای مدت پنج سال منعقد می‌گردد. در انقضا این مدت عهدنامه مزبور به جز در موردی که یکی از دول متعاهد با اطلاع قبلی شش ماه فسخ آن را اعلام نماید برای پنج سال دیگر به‌خودی‌خود تجدید خواهد شد و این عمل مرتباً تکرار می‌شود تا آنکه یک یا چند دولت متعاهد فسخ آن را با اطلاع قبلی شش ماه اعلام دارند. این عهدنامه در صورتی هم که به‌توسط یکی از دول متعاهد فسخ شود بین دول متعاهد دیگر معتبر خواهد بود.

این عهدنامه به‌توسط هر یک از دول متعاهد بر طبق مقررات قانون اساسی آن مملکت به تصویب خواهد رسید و در جامعه ملل به‌توسط رئیس دارالانشاء ثبت خواهد شد و از رئیس دارالانشاء تقاضا خواهد شد که آن را با اطلاع سایر دول عضو جامعه برساند اسناد تصویب آن به‌توسط هر یک از کشورهای متعاهد به دولت ایران تسلیم خواهد گردید به‌محض اینکه اسناد تصویب از طرف دو دولت متعاهد تسلیم شده این عهدنامه بین آن دو دولت به موقع اجرا گذارده خواهد شد و راجع به دولت ثالث وقتی به‌موقع اجرا گذارده می‌شود که دولت مزبور اسناد تصویب آن را تسلیم نماید و به همین قسم در مورد دولت چهارم نیز رفتار خواهد شد به‌محض تسلیم هر یک از اسناد تصویب مراتب به‌فوریت به‌توسط دولت ایران به تمام امضاکنندگان این عهدنامه اشعار خواهد شد.

— در کاخ سعدآباد (تهران) ۱۷ تیرماه ۱۳۱۶

پیامدهای پیمان سعدآباد

پیمان سعدآباد یا عهدنامه عدم تعرض، در تیرماه ۱۳۱۶ خورشیدی، در کاخ سعدآباد تهران به امضای چهار کشور متعهد یعنی: ایران، افغانستان، عراق و ترکیه رسید. این پیمان مانند هر پیمان دیگری مزایا و معایبی برای متعهدین در برداشت.

مزایا

امضای چنین پیمان صلح و دوستی و تعاونی تا آن تاریخ در آسیا بی سابقه بوده است. در این پیمان چهار کشور امضاکننده، ضمن تعهد بر عدم تعرض به یکدیگر و محترم شمردن حدود مرزی، فعالیت گروه‌های معارض و مسلح در کشور خود که علیه کشورهای همسایه فعالیت می‌نمودند را ممنوع کردند. از این طریق امکان هرگونه تجزیه طلبی و عوامل بیگانه از گروه‌های جدایی‌خواه گرفته شد و تمامیت ارضی کشورهای متعهد به‌ویژه ایران، تأمین شد؛ چراکه تنها کشوری که با هر سه کشور دیگر مرز مشترک دارد، ایران است. این پیمان تعهدی ابدی نبوده و هر پنج سال یکبار قابل تجدیدنظر بود. پس از امضای پیمان سعدآباد، رضاشاه طی سخنانی که به مناسبت افتتاح دوره یازدهم مجلس شورای ملی ایراد کرد، گفت: «پیمان سعدآباد در مشرق زمین بی سابقه بوده و در این هنگام که امور عالم مشوش است، مدد بزرگی به بقای صلح جهان خواهد بود»

با انعقاد این قرارداد مانعی محکم در مقابل هجوم کمونیسم تشکیل شد. با این حال دیری نگذشت که با وقوع جنگ جهانی دوم و اتحاد شوروی و انگلیس برای اشغال ایران، در شهریور ۱۳۲۰ نه تنها هیچ‌یک از متعهدین این پیمان به یاری ایران نشتافتند، بلکه حتی دولت عراق خاک خود را پایگاه حمله انگلیس به ایران قرارداد.